

**Ankara
Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Adalet MYO**

HBYS Programı

**Hukuk Başlangıcı
Dersleri**

HUKUKUN UYGULANMASI

- **Soyut ve genel kanunların, somut hukukî olay ve uyuşmazlıklara uygulanması bazı sorunları** gündeme getirmektedir. Kanunların uygulanmasında karşılaşılan bu sorunları **üç temel başlık** altında toplamak olanaklıdır. Bunlar, **kanunların yer yönünden, zaman yönünden ve anlam yönünden uygulanmasıdır.**
- Kanunların anlam yönünden uygulanmasında kanunların yorumlanması konusu büyük önem taşımaktadır. Hukukumuzda kullanılan çeşitli yorum yöntemleri bulunmakla birlikte, içlerinde kuşkusuz en önemlisi önündeki uyuşmazlığı çözerken hâkimin yapacağı yorumdur.
- Önündeki somut uyuşmazlığı çözmeye çalışan hâkim bu uyuşmazlığa uygulayabileceği yazılı veya yazılı olmayan herhangi bir hukuk kuralı bulamadığı takdirde, kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacaksa bir kural koyar ve bu kural çerçevesinde somut uyuşmazlığı çözer..

1.Kanunların Yer Yönünden Uygulanması

- Kanunlar, kural olarak yapıldıkları ülke sınırları içerisinde uygulanırlar. Kanunların bu şekilde onları yapan devlet tarafından kendi ülkesi içinde bulunan yerli veya yabancı herkese uygulanmasına “**kanunların yerselliği-mülkiliği ilkesi**” denilmektedir. Buna karşılık, devletin vatandaşının ülke sınırları dışında bulunsa bile yine kendi milli kanunlarına bağlı kalmasına ise “**kanunların kişiselliği-şahsiliği ilkesi**” denilmektedir.

Kanunlarda Yersellik ve Kişisellik İlkelerinin Uygulanması

- Kanunların yerselliği ve kişiselliği ilkelerinin mutlak ve kesin bir şekilde her zaman uygulanması olanaklı değildir.
- Çünkü yersellik ilkesinin salt olarak uygulanması kişilerin sahip olduğu bazı hakların kaybolmasına neden olabilir.
- Kişisellik ilkesinin salt olarak uygulanması da devletin egemenliğini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Bu sebeple her iki prensibin mutlak bir surette uygulanmamasına dair bazı istisnalar getirilmektedir. Getirilen bu istisnalar, devletlerin egemenlik haklarının sınırlandırılmasına karşılıklı olarak rıza göstermelerini gerekli kılmaktadır.

Yersellik ve Kişisellik İlkelerinin Uygulanmasına Dair Bazı İstisnalar

- Özel hukuku ilgilendiren durumlarda kanunların kişiselliği ilkesi daha çok uygulama alanı bulmaktadır. Gerçekten de özel hukuktaki ehliyet ve aile hukuku ile ilgili konularda daha çok kişilerin milli kanunları uygulanmaktadır.
- Kamu hukukunu ilgilendiren alanlarda ise kural olarak kanunların yerselliği ilkesi ön plana çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yabancılara kamu hukuku alanında kendi kanunlarının uygulanmasına müsaade edilmez. Örneğin, ülke içindeki yabancılara seçme ve seçilme hakkı verilmemektedir.
- Sonuç olarak denilebilir ki hangi durumlarda yersellik ilkesinin, hangi durumlarda kişisellik ilkesinin uygulanacağını belirlemek oldukça zordur. Bu konudaki ihtilaflar, milli kanunlara ve uluslararası antlaşmalara hükümler konulmak suretiyle çözümlenmektedir.

Yersellik ve Kişisellik İlkelerinin Uygulanmasına Dair Bazı İstisnalar

- Özel hukuku ilgilendiren durumlarda kanunların kişiselliği ilkesi daha çok uygulama alanı bulmaktadır. Gerçekten de özel hukuktaki ehliyet ve aile hukuku ile ilgili konularda daha çok kişilerin milli kanunları uygulanmaktadır.
- Kamu hukukunu ilgilendiren alanlarda ise kural olarak kanunların yerselliği ilkesi ön plana çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yabancılara kamu hukuku alanında kendi kanunlarının uygulanmasına müsaade edilmez. Örneğin, ülke içindeki yabancılara seçme ve seçilme hakkı verilmemektedir.
- Sonuç olarak denilebilir ki hangi durumlarda yersellik ilkesinin, hangi durumlarda kişisellik ilkesinin uygulanacağını belirlemek oldukça zordur. Bu konudaki ihtilaflar, milli kanunlara ve uluslararası antlaşmalara hükümler konulmak suretiyle çözümlenmektedir.

2. Kanunların Zaman Yönünden Uygulanması

- Kanunlar kural olarak yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren, yürürlükte buldukları dönem içinde ortaya çıkan olay ve ilişkilere uygulanırlar.
- Ancak genel kural bu olmakla birlikte, kanunların zaman yönünden uygulanmasında kanunların yürürlüğe girmesi ve yürürlükten kaldırılması aşağıdaki konuların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kanunların Yürürlüğe Girmesi

- Anayasa'ya göre, kanunların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin yürürlüğe girebilmeleri için yayımlanmaları gerekmektedir. Gerçekten de ancak yayımlanma ile ilgililerin söz konusu hukuk kuralları hakkında bilgilenmeleri mümkün olabilmektedir.
- Anayasa, kanunların Cumhurbaşkanı'nca yayımlanacağını belirtmektedir. Kanunlar, T.B.M.M. tarafından kabul edildikten sonra, Cumhurbaşkanı'nca yayımlanmak üzere bir tezkereyle Başbakanlığa gönderilir.
- Kanunların ne zaman yürürlüğe gireceği hususunda genellikle ilgili kanunların metninde açık bir hüküm bulunur. Ancak kanun metninde bu hususta açık bir hüküm bulunmadığında kanun, Resmi Gazetede yayımını izleyen günden başlayarak kırk beş gün sonra yürürlüğe girer.
- Kanunların yürürlüğe girmesi ile uygulamaya konulması farklı olabilir. Kural olarak yürürlüğe giren bir kanun uygulanmaya başlanır.
- Ancak olağanüstü yönetim durumları ile ilgili bazı kanunlar yürürlükte olmalarına karşın, her zaman uygulanmazlar. Bu tür kanunlar ancak ilgili olağanüstü yönetim durumları (olağanüstü hal ilanı gibi) vuku bulduğunda uygulanırlar. Sıkıyönetim Kanunu bu tür kanunlara örnek oluşturur.

Kanunların Yürürlükten Kalkması

- Kanunların yürürlükten kalkması konusunda, açık ve üstü kapalı olarak yürürlükten kalkma şeklinde bir ayrımın yapılmasında yarar vardır.
- Kanunların açık olarak yürürlükten kalkması çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir.
- ❑ Bazı durumlarda kanun koyucu, çıkardığı kanunun ne kadar süreyle yürürlükte kalacağını belirtmiş olabilir. Bu gibi hallerde sürenin sonunda kanun yürürlükten kalkar. Örneğin, Bütçe Kanunu bu şekilde bir kanundur. 2016 yılı Bütçe Kanunu 01.01.2016 tarihinde yürürlüğe girer 31.12.2016 tarihinde kendiliğinden yürürlükten kalkar.
- ❑ Sonradan yürürlüğe giren kanun, açıkça kendisinden önce çıkarılmış olan bir kanunun tümünü veya belli maddelerini yürürlükten kaldırabilir.
- ❑ Anayasaya aykırı olan kanun veya kanun maddeleri de Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükten kaldırılabilir.
- Üstü kapalı kaldırma durumunda iki kanun hükümleri arasında bir çelişme söz konusudur. Kural olarak, sonradan çıkan kanun, kendisinden önce çıkmış olan kanunu veya bazı maddelerini üstü kapalı olarak yürürlükten kaldırabilir. Üstü kapalı kaldırmada da aşağıdaki konuların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Önceki kanun ile sonraki kanunun her ikisi de genel veya özel nitelikte ise eski kanunun yeni kanun ile çelişen hükümleri, yeni kanun tarafından yürürlükten kaldırılmış sayılır.
- Önceki kanun genel, sonraki kanun özel nitelikte ise sonraki kanun kendi alanına giren konularda eski kanunu yürürlükten kaldırır.
- Önceki kanun özel, sonraki kanun genel nitelikte ise yeni olan genel kanun, özel olan eski kanunu yürürlükten kaldırmaz.

3. Kanunların Anlam Yönünden Uygulanması

- Soyut nitelikteki hukuk kurallarının somut olaylara uygulanabilmesi için çoğu kez bu kuralların ne anlama geldiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.
- Gerçekten de MK. m. 1'e göre, "Kanun, sözüyle ve özüyle değındiğı bütün konularda uygulanır". Yani hukuk uygulayıcısı olan hâkimlerin, kanunu sözüyle ve özüyle yorumlayıp somut olaya uygulamaları gerekmektedir. Bu sebeple kanunların yorumlanması konusunun özel olarak incelenmesinde yarar vardır.

Kanunların Yorumlanması

- Kanunların yorumlanması, yorumu yapan kişiye veya makama göre, yasama yorumu, yargısal yorum ve bilimsel yorum olmak üzere üç türe ayrılmaktadır.
- Yasama yorumu, kanun koyucu tarafından yapılan yorumu ifade etmektedir. Burada kanun koyucu, uygulamada kanun hükmünün nasıl anlaşılması gerektiğini bildirir. Yasama organı tarafından yapılan yorum da tıpkı kanun gibi, bağlayıcı niteliktedir. 1924 Anayasası döneminde kanunların yorumlanması Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görevleri arasında sayılmakta idi. Ancak bu yol 1961 Anayasası ile kaldırılmış olup, 1982 Anayasasında da öngörülmemiştir. Dolayısıyla bu yorum yöntemi günümüzde kullanılmamaktadır.
- Yargı mercilerinin görevi, soyut hukuk kurallarını somut olaylara uygulamaktır. Hâkimin önüne gelen olaya hukuk kuralını uygularken yaptığı yoruma yargısal yorum denilmektedir. Kanunların yorumu denildiğinde ilk akla gelen yorum yargısal yorumdur. Yargısal yorumun, daha sonraki olaylarda yorum yapan hâkimi ve başka mahkemeleri bağlayıcı yönü bulunmamaktadır. Ancak içtihadı birleştirme kararlarına konu olmuş olan yargı yorumlarının ise bağlayıcı niteliği bulunmaktadır.
- Bilimsel yorum, hukuk bilimiyle uğraşan akademik çevreler tarafından yapılan yorumu ifade etmektedir. Bilimsel yorumun bağlayıcı niteliği olmamakla birlikte, yargı kararları üzerinde dolaylı bir etkisi bulunmaktadır. Çünkü hukuk kavramlarının bilim adamları tarafından açıklanması, yargı kararlarına ışık tutar. Bu sebeple yargı yerleri, kararlarını alırken bilimsel çalışmalardan ve öğretiden büyük ölçüde yararlanırlar. Gerçekten de Yargıtay kararlarında büyük ölçüde bilim adamlarının eserlerine atıf yapıldığı görülmektedir.

Yorum Yöntemleri

- Kanun hükmünü yorumlama yöntemlerini genel olarak üç ana grup altında toplamak olanaklıdır.
1. Deyimsel-Lafzi Yorum Yöntemi: Bu yorum yönteminde, kanunun mantık ve deyim bakımından anlamını araştırmak esastır. Kanun metninde kullanılan sözcüklerden kanun hükmünün ne anlama geldiği belirlenmeye çalışılır. Burada yorum yapılırken kanunun metnine bağlı kalınır ve onun dışına çıkılmaz.
 2. Tarihsel Yorum Yöntemi: Bu yorum yönteminde, kanun koyucunun sübjektif tarihi iradesinin araştırılması esastır. Bu yapılırken, kanunun hazırlık çalışmalarına, komisyon ve Meclisteki konuşmalara, tartışmalara ve kanunun gerekçesine bakmak ve bunlardan yararlanmak gerekmektedir.
 3. Amaçsal-Gai Yorum Yöntemi: Amaçsal yorum yönteminde, kanunlar uygulandığı zamanın gereklerine ve anlayışına göre kazandıkları anlama göre yorumlanırlar. Kanunlar yorumlanırken, kanun metni yanında, kanunun objektif amacını ve özellikle zamanın ihtiyaçlarını ve devrin anlayışını da gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Bu yorum yöntemini savunanlar, kanunların statik yapısı ile hayatın dinamik gerçekleri arasındaki çelişkiyi gidermenin hâkimin görevi olduğunu savunmaktadırlar.

Kanunların Yorumlanmasına Kullanılan Mantık Kuralları

- Kanunların yorumlanmasında çeşitli mantık kurallarından yararlanılır. Hangi yorum yöntemi kullanılırsa kullanılsın, kanunların yorumlanması mantıksal bir zihin işlemi olan akıl yürütmeye dayanır. Hâkimin karar verirken bazı mantık prensiplerinden yararlanması gerekebilir. Bu prensiplerin en önemlileri, Kıyas, Evleviyet ve Aksi ile Kanıt Yollarıdır.

Kıyas-Örneksime Yolu

- Kıyas, belli bir hukukî ilişki veya durum için konulmuş olan kanun hükmünün, hakkında kural bulunmayan ancak benzer olan başka bir hukukî ilişki veya duruma uygulanmasına denir. Ancak, kıyas yoluna başvurabilmek için hukukî ilişkiler arasında kabul edilebilir bir benzerliğin bulunması gerekmektedir.
- Örneğin, BK. m. 217'ye göre, menkul satımına ilişkin kurallar kıyas yoluyla gayrimenkul satımına da uygulanır.
- Kanunda her zaman kıyas yoluna başvurulacağına ilişkin açık hüküm bulunmayabilir. Bu durumda hâkimin uygulamasını makul gösterecek benzer durum ve ilişkiler bakımından kıyas yoluna başvurabileceğini kabul etmek gerekir.
- Kıyas yoluna daha çok özel hukuktan kaynaklanan ilişkilerde başvurulur. Kamu hukukundan kaynaklanan ilişkilerde ise kıyas yoluna pek başvurulmaz. Örneğin, ceza hukukunda kıyas yoluna başvurulmaz. Çünkü ceza hukukunda “kanunsuz suç ve ceza olmaz” kuralı geçerlidir. Aynı şekilde vergi hukukunda da kıyas söz konusu olmaz. Çünkü kanunsuz vergi olmaz.

Evleviyet-Yeğleme Yolu

- Çok kavramının içinde azın da bulunacağı, bütün için doğru olanın parçalar için de doğru olacağı prensibine dayanan evleviyet yolu, daha önemli bir durum için kabul edilen bir hükmün daha az önemli olan bir durum için de uygulanabilmesi esasını oluşturur.
- Örneğin, varsayımsal olarak komşusunun kazlarının tarlasına zarar vermesi sebebiyle kazları öldüren kişinin ceza almayacağına ilişkin Ceza Kanunu hükmü karşısında, kazları yaralayan kişi evleviyetle cezalandırılmaz.
- Aynı şekilde, BK. m. 57'ye göre, bir kimsenin hayvanı bir başkasının taşınmazına zarar verirse, taşınmaz sahibi o hayvanı hapsedebileceği gibi, durum gerektiriyorsa zararı önlemek için öldürebilir de. Söz konusu hükme göre, hayvanı öldürmeye yetkili olan kişinin yaralayabileceğini de kabul etmek gerekir.

Aksi ile Kanıt-Mevhumu Muhalif Yolu

- Bazı durumlarda, bir olay hakkındaki hüküm, aralarında benzerlik olmasına karşın kıyas yoluyla benzer olaylara uygulanmaz. Böyle bir sonuca, aksi ile kanıt yolundan ulaşılır.
- Örneğin, evlenmenin kişiyi ergin kılacağına ilişkin TMK. m. 11/2 hükmü, nişanlanmada da uygulanmaz. Yani burada kıyas yoluna gidilerek nişanlanma da kişiyi ergin kılar denilemez. Diğer bir ifadeyle, burada aksi ile kanıt yoluna başvurularak, nişanlanmanın kişiyi ergin kılmayacağı sonucuna ulaşılır.

Hakimin Hukuk Yaratması

- TMK. m. 1'e göre, "Kanun, sözüyle ve özüyle değindiği bütün konularda uygulanır. Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve adet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir".
- Hukuk kuralları genel ve soyut niteliktedir. Günlük hayatta karşılaşılan tüm olaylara uygulanacak hukuk kurallarını her zaman bulmak olanaklı değildir. Nitekim kanun koyucunun ileride doğacak bütün olayları tahmin ederek onları düzenleyecek hukuk kuralları koymasıda olanaklı değildir. Hâkim önüne gelen somut olayı çözümlenmekle görevli olduğu için, hâkime hukuk yaratma yetkisi verilmiştir.
- Özel hukuk alanında hâkimin hukuk yaratma yetkisi ve görevi tartışmasız kabul edilmektedir. Ancak kamu hukuku alanında hâkimin hukuk yaratması çok sınırlıdır. Örneğin, ceza hukukunda, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi vardır. Bu ilke karşısında hâkimin hukuk yaratması olanaklı değildir. Aynı şekilde vergi hukukunda da "kanunsuz vergi olmaz" ilkesi geçerlidir. Bir hukukî sorun hakkında, kanunda, örf ve adet hukukunda ve diğer herhangi bir hukuk kaynağında kural yok ise "hukukta boşluk" vardır. Somut olayı çözümlenmek için kanunda ve örf ve adet hukuku kurallarında hüküm yoksa ortada "gerçek boşluk" var demektir. Buna karşılık mevcut hukuk kuralları, somut uyuşmazlığı çözmeye yeterli değilse, "gerçek olmayan boşluk"tan söz edilir. Özel hukuk alanında hâkimin hukuk yaratma yetkisi ve görevi tartışmasız kabul edilmektedir. Ancak kamu hukuku alanında hâkimin hukuk yaratması çok sınırlıdır. Örneğin, ceza hukukunda, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi vardır. Bu ilke karşısında hâkimin hukuk yaratması olanaklı değildir. Aynı şekilde vergi hukukunda da "kanunsuz vergi olmaz" ilkesi geçerlidir.

Hakimin Takdir Yetkisi

- Hâkimin bir başka yetkisi de takdir yetkisidir. Ancak hâkimin takdir yetkisi, hakimin hukuk yaratma yetkisinden farklıdır. Yukarıda belirtildiği üzere, hâkimin hukuk yaratabilmesi için, gerek kanunlarda gerekse örf ve adet hukukunda kural olmaması gerekir. Oysa hâkimin takdir yetkisini kullanırken elinde olaya uygulayacağı bir kural bulunmaktadır. Ancak burada, olayın önceden bilinmeyen özellikleri dolayısıyla, hâkime bir değerlendirme, bir tercih yapma yetkisi tanınmaktadır.
- Bazı kanun hükümlerinde hâkimin takdir yetkisini kullanması gerektiği açıkça belirtilmektedir. Örneğin, TMK. m. 182'nin başlığı "Hakimin takdir yetkisi" şeklindedir. Diğer kanunlarda da hâkime takdir yetkisi verildiği görülmektedir. Örneğin, BK. m. 50'ye göre, "hâkimin rücu hakkının bulunup bulunmadığını ve bunun kapsamını takdir edeceği" belirtilmektedir. HUMK. m. 240'a göre, "Bu Kanunun tâyin ettiği haller müstesna olmak üzere hâkim ikame olunan delilleri serbestçe takdir eder". TMK. m. 4'de de, hakimin takdir yetkisini nasıl kullanacağı belirtilmektedir. Bu hükme göre, "Kanunun takdir yetkisi tanıdığı veya durumun gereklerini ya da haklı sebepleri göz önünde tutmayı emrettiği konularda hâkim, hukuka ve hakkaniyete göre karar verir". Bazı durumlarda, kanunda açıkça hâkimin takdir yetkisine sahip olduğu belirtilmez. Ancak kanunda kullanılan deyim ve kelimelerden hâkime takdir yetkisinin tanındığı sonucu çıkarılabilir. Örneğin, kanunlarda kullanılan "muhik sebepler", "münasip tedbir" veya "münasip miktar", "hakkaniyete uygunluk", "muayyen şartların mevcut olması" gibi kavramlar hâkime takdir yetkisi tanındığını göstermektedir.

Ders sonu

**iyi
haftalar!**

